

Teoria relevanței cognitive în comunicare: o analiză critică

Abstract: In this paper I present and analyze the theory of communication developed by Dan Sperber and Deirdre Wilson, specially the arguments they offer for this theory in their article *Truthfulness and Relevance*. They address the classical problem of deriving the speaker's meaning from the sentence meaning, challenging the solutions proposed by Paul Grice and David Lewis based on the concept of "truthfulness". They replace this simple theory by a more complex model of communication in which the main concept will be that of "relevance". I will offer some counterexamples that, in my opinion, prove that the concept of "cognitive relevance" is not sufficient for deriving the speaker's meaning from the sentence meaning in every communicational situation.

Keywords: communication theory, speaker's meaning, truthfulness, cognitive relevance, affective relevance

În articolul *Truthfulness and Relevance*, autorii Dan Sperber și Deirdre Wilson prezintă tezele modelului ostensiv-inferențial al comunicării, model care reprezintă o alternativă la modelul clasic oferit de teoria codului și o dezvoltare și continuare a teoriei implicaturii conversaționale a lui Paul Grice. În acest articol, Sperber și Wilson își prezintă teoria delimitând-o de contribuțiile lui Paul Grice și David Lewis. Astfel, dacă aceștia susțineau faptul că în comunicare acționează o maximă a veridicității celor exprimate (Grice) sau o convenție a veridicității (Lewis), autorii articolului invocă argumente care să guverneze folosirea limbajului și oferă o teorie alternativă bazată pe principiul relevanței. Într-o primă etapă, ei prezintă concepțiile lui Grice și Lewis evidențindu-le limitele, pentru ca într-o a

doua etapă să expună teoria proprie și să argumenteze superioritatea ei. Voi prezenta în cele ce urmează principalele linii ale argumentației lor, după care voi menționa anumite obiecții cu privire la teoria alternativă pe care ei o propun, obiecții despre care consider că pun în evidență caracterul problematic al soluției pe care o asumă, în ciuda superiorității ei față de cele oferite de Grice și Lewis.

Problema căreia i se caută o soluție prin intermediul acestor teorii este aceea a diferenței dintre „semnificația enunțului” și „semnificația vorbitorului”, problemă pusă în evidență de Grice. Astfel, Grice a remarcat faptul că există multiple cazuri în care ceea ce vrea să comunice vorbitorul prin intermediul unei anumite exprimări (*utterance*), diferă dramatic de ceea ce enunțul folosit semnifică în mod convențional (conform semnificațiilor de dicționar). Spre exemplu când cineva spune „Ce deștept ești!” poate să vrea să transmită

---

* Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

sensul convențional (literal) al enunțului făcând o apreciere cu privire la inteligența receptorului, dar poate să vrea să transmită și sensul opus celui literal. Faptul că există aceste diferențe ridică problema reperelor prin raportare la care se identifică semnificația vorbitorului pe baza semnificației enunțului: cum ajungem de la ceea ce se spune literal la ceea ce se dorește a se comunica astfel încât comunicarea să se producă?

Concepția lui Grice este aceea că există un set de maxime care guvernează comunicarea dintre care cea mai importantă este maxima adevărului. Aceasta este cuprinsă sub două forme în ceea ce Grice numește *maxima calității*: Supermaxima – „Încearcă să faci contribuția ta să fie una veridică”, și maxima veridicității – „Nu spune ceea ce consideri a fi fals”. Această maximă (alături de celelalte) va conferi o anumită calitate exprimării, astfel încât receptorul va putea, pe baza a ceea ce este transmis literal, să reconstituie semnificația vorbitorului. Lewis va vorbi în schimb despre o convenție de veridicitate care guvernează utilizarea unui limbaj *L* în comunicare, convenție care prescrie același lucru ca și maxima veridicității: vorbitorul să încerce să nu exprime ceva neadevărat în *L*. Astfel, în ambele variante, receptorul se poate baza pe faptul că ceea ce i s-a transmis este adevărat și poate, pe baza a ceea ce este implicit în enunțul privit literal, să derive semnificația vorbitorului.

Sperber și Wilson remarcă mai întâi faptul că există multiple contraexemple la teoria conform căreia folosirea limbajului este guvernată de o asemenea convenție sau maximă: minciuni, glume, ficțiuni, metafore, ironii etc. Grice și Lewis au un răspuns la această obiecție, însă Sperber și Wilson vor evidenția insuficiența acestui răspuns. Astfel, Grice admite faptul că maximele sale pot fi violate în mai multe

feluri: în cazul minciunilor, maxima veridicității suferă o *violare care ascunde*, în cazul căreia receptorul trebuie să asume că maxima veridicității este încă valabilă și că vorbitorul crede ceea ce spune; în cazul glumelor și ficțiunilor, maxima veridicității este în mod *fațis suspendată*, receptorul trebuind să remarce faptul că ea nu mai operează, nemaifiind ținut să asume că vorbitorul crede ceea ce spune; metafora, ironia și alți tropi fiind *violări fațise* ale maximei în cazul cărora receptorul trebuie să asume că maxima veridicității nu mai operează, dar supermaxima rămâne valabilă astfel încât o anumită propoziție adevărată tot este exprimată. Sperber și Wilson vor accepta ca rezonabile concluziile acestea pentru cazul minciunilor, glumelor și ficțiunilor, dar le vor respinge pentru cazul tropilor și exprimărilor libere (aproximative) (Sperber, Wilson, 2000: 218).

În cazul tropilor, Lewis consideră că semnificația este generată prin deviații sistematice de la sensul literal. Astfel, enunțuri de genul (1) „Frunzele dansează în vânt”, (2) „Ești un geniu” sunt ambigue: au atât semnificația literală, cât și o semnificație figurată. Problema este că Lewis nu oferă o explicație satisfăcătoare a modului în care semnificațiile figurate sunt derivate din cele literale. În cazul lui Grice, explicația oferită este următoarea: în situații precum cele descrise în exemplele (1) și (2) vorbitorul nici nu intenționează să se angajeze în vreun fel cu privire la adevărul propoziției exprimate literal, ci violează fațis maxima veridicității. Faptul că acționează „în disprețul maximei” indică intenția vorbitorului ca receptorul să reconstituie implicatura care completează interpretarea a ceea ce este exprimat astfel încât aceasta să satisfacă *Principiul cooperării* și maximele. Pentru cazul tropilor, implicatura se asociază cu semnificația

literală în mai multe feluri posibile, fiecare dintre ele fiind caracteristic unui anume trop: în cazul *metaforei* implicatura este o asemănare bazată pe sensul literal, în cazul *ironiei* este opusul semnificației literale etc. Astfel, din exemplul (1) se derivă (5) „Frunzele sunt mișcate de vânt ca și cum ar dansa” și din (2) se derivă (6) „Ești deștept”. Deci, pentru Grice, enunțurile au doar semnificație literală, semnificațiile figurate nefiind ale enunțului, ci ale exprimării ca atare. Ele sunt derivate doar în context conversațional. Singura diferență în cazul lui Lewis este aceea că semnificațiile figurate aparțin enunțului, sunt semnificații lingvistice autentice specificate în gramatica unui limbaj *L*.

Sperber și Wilson arată că explicația lui Grice lasă fără răspuns câteva întrebări și este inconsistentă cu rațiunea pentru care a fost introdusă. Astfel, pe lângă problemele ce rezultă din folosirea expresiei „ceea ce a fost spus” pentru referirea la semnificația literală, unde verbul „a spune” (*saying*) poate fi interpretat în mai multe feluri, apare o situație clară de inconsistență: în cazul explicației oferite tropilor se ajunge să se contrazică maxima modalității care cere exprimarea clară. Astfel, pentru că Grice nu invocă teoria retoricii clasice conform căreia tropii au valoare ornamentală și insistă pe faptul că aceștia sunt parafrazabili prin intermediul semnificației literale, forma literală apare ca fiind întotdeauna mai clară decât cea figurată încât folosirea tropilor apare ca fiind doar o abatere inutilă de la claritatea exprimării.

Pentru cazul exprimărilor libere (aproximative) sunt oferite câteva exemple: (3) „Prelegerea începe la ora cinci”, (4) „Olanda e plată”, (5) Sue: „Trebuie să fug la bancă înainte să se închidă”, (6) Jane: „Am o răceală teribilă. Am nevoie de un Kleenex”. Toate aceste

propoziții nu sunt în mod strict și literal adevărate: prelegerile încep destul de rar chiar la ora fixată, Olanda nu are o suprafață perfect plană, Sue trebuie să se grăbească, dar nu înseamnă că trebuie chiar să alerge către bancă, Jane poate folosi și altă marcă de șervețele. Sperber și Wilson subliniază faptul că aceste exemple nu trebuie înțelese doar ca simple greșeli sau deviații de la acele exprimări care ar fi strict adevărate și care le-ar fi preferabile întotdeauna (în genul (7) „Prelegerea începe la ora cinci sau la scurt timp după aceea”, (8) „Olanda nu are munți și are foarte puține dealuri” etc.). Pentru receptorii exprimărilor aproximative din (3)-(6) pot avea aceeași valoare cu cele strict adevărate expuse mai sus (de obicei nici nu este sesizat faptul că sunt doar aproximări) și uneori pot fi chiar mai valoroase, fiind mai scurte.

Raportându-se la concepția lui Grice, autorii studiului pe care îl discutăm observă faptul că aceste cazuri nu se încadrează în nici unul din cazurile de violare a maximei veridicității admise de acesta (violare care ascunde o respectare, suspendare sau violare fățișă) și de obicei nici nu sunt percepute deloc ca violări ale acestei maxime. Acest lucru face ca ele să nu aibă forța de a șoca și de a declanșa astfel căutarea unei implicaturi care să completeze interpretarea exprimării. În schimb, dacă sunt acceptate ca simple aproximări ale adevărului asumate ca atare de vorbitor și receptor, este foarte greu de precizat cum se pot stabili semnificații comune între cei doi astfel încât să existe comunicare (Sperber, Wilson, 2000: 223-224).

Soluția oferită de Lewis pentru această problemă este compararea acestei situații de aproximare pragmatică cu fenomenul folosirii termenilor vagi din punct de vedere semantic care totuși nu împiedică realizarea comunicării.

Un asemenea exemplu regăsim în enunțul „Franța este hexagonală”, un enunț adevărat în multe contexte, dar fals în altele. În opinia sa, există anumite standarde de precizie a exprimării determinate contextual ce determină adevărul enunțului respectiv în unele cazuri și falsitatea lui în altele.

Sperber și Wilson se opun însă acestei analogii dintre termenii vagi din punct de vedere semantic și aproximările pragmatice invocate în exemplele (3)-(6), pentru că, deși există cazuri în care analogia se susține, există destule exemple pentru care ea nu mai funcționează și pot fi evidențiate probleme și acolo unde analogia pare inițial să se susțină. Un exemplu pentru aceasta din urmă situație poate fi construit pornindu-se de la enunțul (3). Astfel, pentru acesta pot fi stabilite standardele de precizie conform cărora putem afirma că o prelegere începe la ora cinci dacă ea începe cu un sfert de ora mai devreme sau mai târziu de ora cinci. Aceasta ar însemna că situația este aceeași, fie că începe la cinci fără zece, fie că începe la cinci și zece. Însă autorii menționați remarcă faptul că există o asimetrie între cele două situații: situația în care prelegerea începe mai devreme este tolerată mult mai bine decât cea în care începe mai târziu, ceea ce înseamnă că este considerată o aproximație mai bună decât cealaltă. Deci, prin intermediul noțiunii de standarde de precizie determinate contextual nu se poate da seama de aceste situații comune de asimetrie. Salvarea nu s-ar putea face decât invocând acțiunea a două standarde diferite ceea ce este apreciat de către Sperber și Wilson ca fiind o soluție *ad-hoc*, nesatisfăcătoare, semn că s-ar impune o altă abordare a problemei.

Însă, în opinia lor, există argumente și mai puternice împotriva soluției lui Lewis ce țin de faptul că există situații de expri-

mare liberă în care apelul la standarde de precizie determinate contextual nu funcționează deloc. Asemenea situații sunt cele din exemplele (5) și (6). Astfel, dacă în exemplul (3) există o continuitate de la situația în care prelegerea începea la cinci fără zece și cea în care începea la cinci și zece, astfel încât o interpretare prin intermediul unor standarde de precizie graduală putea fi măcar rezonabil invocată, în cazul exemplului (5) nu există o continuitate între a merge și a alerga, iar în cazul exemplului (6), în special, nu există o continuitate între folosirea șervețelor Kleenex și folosirea altor mărci de șervețele (Sperber, Wilson, 2000: 226).

Invocând aceste dificultăți, Sperber și Wilson vor oferi o justificare diferită pentru modul în care sunt înțelese exprimările aproximative și tropii în cadrul general al teoriei ostensiv inferențiale bazată pe relevanță. Astfel, modelul inferențial al comunicării inițiat de Grice și dezvoltat de Sperber și Wilson consideră că exprimările nu reprezintă semne care codifică mesaje ca în teoria codului, ci evidențe cu privire la semnificația vorbitorului, înțelegerea fiind obținută prin inferarea acestei semnificații din evidența pusă la dispoziție. Și aceste exprimări sunt decodate, dar semnificațiile obținute astfel nu sunt decât unele din *input*-urile procesului inferențial care va conduce către interpretarea semnificației vorbitorului. În acest proces, Sperber și Wilson consideră că principalul reper îl reprezintă relevanța. Ei definesc relevanța ca „o proprietate a *input*-urilor proceselor cognitive care le face pe acestea să merite a fi procesate”. Aceste *input*-uri, fie că provin din stimuli exteriori, fie că sunt originare în reprezentările interne, sunt întotdeauna mult mai multe decât putem noi procesa. De aceea se pune problema selectării lor. Criteriul după care se face această selecție

este acela al maximizării efectelor cognitive pozitive. În acest articol ei au în vedere doar un câștig de cunoaștere realizat de receptor.

Astfel, ei subliniază, în primul rând, faptul că relevanța unui *input* depinde de *efectul cognitiv pozitiv* pe care îl are respectivul *input* pentru receptorul său: „definim un *input* ca *relevant* atunci când el are asemenea efecte cognitive pozitive”. Însă autorii la care ne referim țin să precizeze faptul că relevanța nu reprezintă un lucru care să fie ori prezent ori absent, ci este un fenomen gradual. Ceea ce face ca noi să selectăm un *input* din mulțimea de stimuli care ne sunt accesibili la un moment dat nu este doar faptul că respectivul *input* este relevant, ci și faptul că este *mai relevant* decât unul alternativ care ne este accesibil în același timp. Relevanța nu depinde însă doar de efectul cognitiv, ci și de *efortul necesar pentru procesarea lui*. De aceea ei oferă o *noțiune comparativă a relevanței* care definește relevanța unui *input* pentru un individ la un moment dat:

a) Toate condițiile fiind aceleași, cu cât este mai mare efectul cognitiv pozitiv obținut de un individ prin procesarea unui *input* la un anumit timp, cu atât este mai mare relevanța acelui *input* pentru acel individ la acel moment;

b) Toate condițiile fiind aceleași, cu cât este mai mic efortul de procesare cheltuit de un individ pentru a obține acele efecte, cu atât mai mare este relevanța acelui *input* pentru acel individ la acel moment.

Prin urmare, relevanța unui *input* depinde de doi factori: efectul cognitiv pozitiv și efortul de procesare. Ei oferă următorul exemplu pentru a arăta modul în care acționează cei doi factori: *Peter se trezește din somn simțindu-se rău și merge la doctor. Pe baza examinării, doctorul poate face una din următoarele afirmații adevărate: (9) Ești*

bolnav, (10) Ai gripă, (11) Ai gripă și 29 este rădăcina pătrată a lui 843. Din exemplele date observăm că, aplicând condiția a), enunțul (10) apare ca fiind mai relevant decât (9) datorită efectului cognitiv superior, dar și decât (11) datorită faptului că pentru același efect cognitiv cere un efort de procesare mai mic.

Cei doi autori consideră că mintea umană funcționează conform *Principiului Cognitiv al Relevanței*, conform căruia „sistemul cognitiv uman tinde către procesarea celor mai relevante *input*-uri disponibile”. Această tendință universală spre maximizarea relevanței face posibilă, în concepția lor, capacitatea de a prezice și manipula stările mentale ale altora: doar bazându-se pe această tendință spre maximizarea relevanței, cel care vrea să comunice ceva, produce acei stimuli care pot să atragă atenția celui căruia vrea să-i comunice un lucru asupra lucrului respectiv. Acest tip de stimul capabil de a atrage atenția auditoriului este numit de ei „stimul ostensiv”. El însoțește intenția informativă a celui care comunică. Însă acest stimul, la rândul său, trebuie să fie suficient de relevant pentru a atrage atenția receptorului asupra sa pentru ca acesta să-l considere demn de a fi procesat. Acesta este cel de-al doilea principiu al relevanței, *Principiul Comunicativ al Relevanței*. Un stimul ostensiv este relevant în mod optim dacă:

a) *este suficient de relevant pentru a merita efortul de procesare al auditoriului;*

b) *este cel mai relevant stimul compatibil cu abilitățile și preferințele vorbitorului* (Sperber, Wilson, 2000: 231).

Astfel, *Principiul Comunicativ al Relevanței* afirmă că „Orice exprimare determină o prezumție a propriei relevanțe optime”. Acest principiu împreună cu definiția relevanței optime asigură, în opinia lor, o *procedură practică de a stabili și a testa ipoteze cu privire la „semnificația vorbitorului”* pornind

de la semnificația codificată lingvistic a enunțului pe care o „îmbogățește” în mod explicit și implicit până când interpretarea propusă are gradul dorit de relevanță. Procedura aceasta are două reguli:

a. *Urmează calea celui mai mic efort în procesarea efectelor cognitive: Testează ipotezele de interpretare (dezambiguizări, implicaturi etc.) în ordinea accesibilității;*

b. *Oprește-te atunci când așteptările tale în ceea ce privește relevanța sunt satisfăcute* (Sperber, Wilson, 2002: 259).

Când procedura aceasta este respectată, rezultatul la care ajunge receptorul este, în opinia lor, cel mai bun rezultat la care poate ajunge un individ rațional (chiar în cazul în care este fals). Sarcina principală a receptorului este aceea de a construi o ipoteză cu privire la „semnificația vorbitorului” care să satisfacă prezumția de relevanță transmisă de enunț. Astfel, ceea ce trebuie să facă vorbitorul este să ofere acea exprimare care este cea mai susceptibilă de a fi interpretată în modalitatea pe care el o intenționează, iar cea mai bună interpretare pe care receptorul trebuie să o aleagă este aceea la care îl conduce procedura de mai sus care este probabil să fi fost prezisă de vorbitor. Astfel, pentru autorii menționați, comunicarea reprezintă o formă de coordonare.

Pornind de la această concepție, Sperber și Wilson vor sublinia că, datorită faptului că propoziția lingvistică nu oferă decât o indicație schematică a semnificației avute în vedere de vorbitor, este nevoie de o reconsiderare a noțiunii de „semnificație literală”. Pentru Grice, noțiunea aceasta era una neproblematică, intuitivă: denumită „explicatură” ea cuprindea ceea ce „s-a spus” explicit și ceea ce este implicat de ceea ce s-a spus. Sperber și Wilson vor arăta că această viziune întâmpină o problemă serioasă. Astfel, ei iau ca exemplu o conversație purtată între două persoane,

Alan și Lisa, în care Alan o invită pe Lisa să ia cina împreună, invitație la care aceasta poate răspunde: a) „Nu mulțumesc. Am mâncat” b) „Nu mulțumesc. Am luat deja cina”, c) „Nu mulțumesc. Am mâncat deja astă seară”, d) „Nu mulțumesc. Am luat cina astă seară”. Ei observă faptul că și atunci când spune ca a luat cina, Lisa ar putea să se refere doar la faptul că a mâncat suficientă mâncare încât să înlocuiască cina. Cu alte cuvinte și termenul „cină”, deși pare neproblematic, presupune un element inferențial. Acesta este motivul pentru care, pentru autorii amintiți, explicaturile „sunt obținute printr-o combinație de decodare și inferență”, ele fiind construite, la rândul lor, prin eforturi de „ajustare reciprocă a unor ipoteze interpretative ghidate de considerente de relevanță”. Deci, la fel ca ipotezele cu privire la semnificația vorbitorului, și ipotezele cu privire la semnificația literală variază ca accesibilitate, motiv pentru care selecția ipotezelor cu privire la ea se face conform criteriului relevanței. La fel ca descifrarea semnificației vorbitorului, și descifrarea semnificației literale presupune intervenția și responsabilitatea receptorului.

Dacă ne raportăm la procedura de mai sus, am fi tentați să credem că ea întâmpină aceleași probleme ca și procedura de calcul a implicaturilor conversaționale la Grice. Lucrurile nu stau însă astfel pentru că, în teoria autorilor Sperber și Wilson, input-urile nu au toate același statut. Ele diferă din punctul de vedere al accesibilității. Există unele mai ușor accesibile într-un context dat și altele mai greu accesibile. Este mai probabilă actualizarea primului tip decât actualizarea celui de-al doilea tip. În același fel, și ipotezele cu privire la semnificația vorbitorului diferă din punctul de vedere al accesibilității. Din acest motiv, ascultătorul nu trebuie să

parcurgă toate ipotezele posibile cu privire la semnificația vorbitorului, ci se va ghida după gradul de accesibilitate al ipotezelor. Ascultătorul nu mai este nevoit să testeze un număr foarte mare de ipoteze într-un timp foarte scurt. El va testa cu prioritate ipotezele mai accesibile folosind drept criteriu principiul maximei relevanțe.

Din cele expuse mai sus cu privire la viziunea autorilor Sperber și Wilson putem observa că ea depinde de ideea că se pot face aprecieri cu privire la raportul dintre efortul de procesare pe care îl presupune un input și efectele cognitive pe care el le determină. O primă problemă care ar putea fi observată aici este faptul că ei menționează doar *efectele cognitive* pozitive care fac un input să fie relevant. Este însă posibil ca, în anumite situații, comunicarea să nu vizeze efecte cognitive, ci unele de altă natură: schimbarea sentimentelor receptorului, determinarea lui de a săvârși anumite acțiuni etc. Deși în mod obișnuit asemenea efecte se realizează prin intermediul unei schimbări la nivel cognitiv, există și situații în care efectul cognitiv poate lipsi sau poate fi minim, iar efectul în alt plan să fie mult mai important. Spre exemplu, când un soț îi spune soției că o iubește, acest mesaj nu are efecte cognitive importante (e de presupus că este redundant), dar are efecte semnificative în plan afectiv și este de presupus că merită să fie procesat din punctul de vedere al efortului implicat. Astfel, un asemenea input ar fi relevant afectiv, deși nu ar fi relevant cognitiv. De aceea efectele ce trebuie să fie luate în considerare sunt mult mai variate. S-ar putea obiecta că acest lucru pare să fie luat în considerare de ei în lucrarea *Relevance – Communication and Cognition* unde vorbesc despre „efecte contextuale”. Însă analizând tipurile de efecte contextuale menționate de ei se poate observa că ele rămân în sfera

cognitivă: implicații, contradicții, întărirea informației vechi prin cea nouă (Sperber, Wilson, 1986: 109-110). Prin urmare, s-ar părea că noțiunea de „relevantă” cu care ei lucrează se referă de fapt doar la efecte de tip cognitiv. Există însă, cum am subliniat, și efecte de alte tipuri (efecte în planul stării afective, de pildă) care pot face un stimul relevant și pot astfel fi baza pentru comunicare.

Dacă acceptăm ideea că există și alte tipuri de relevanță în afară de cea cognitivă, atunci nu putem să nu ne gândim la posibilitatea apariției unui conflict între ele. Am expus deja mai sus o situație în care un mesaj poate fi relevant afectiv, dar irelevant cognitiv. De asemenea, ne putem gândi la situații în care înțelegerea mesajului transmis nu se poate face ignorând relevanța afectivă a unor stimuli. Astfel, ne putem imagina o situație în care un individ care ar procesa doar acele *input*-uri relevante cognitiv și ar ignora input-urile relevante afectiv să rateze în mare parte ceea ce îi transmite interlocutorul prin mesajul său. Spre exemplu un bărbat, să-l numim Alan, ascultă mesajul unei femei, Lisa. Aceasta îi spune că nu a mai întâlnit un bărbat atât de sensibil, cultivat și politicos ca el. Dacă Alan nu ține cont de relevanța afectivă a unui asemenea mesaj, de faptul că Lisa nu ar face asemenea afirmații doar ca să-i comunice o constatare neutră, atunci el ratează în mare parte semnificația mesajului ei. Este de presupus că există și conflicte mai puternice între diversele tipuri de relevanță astfel încât, de pildă, sensul mesajului descifrat pe linie cognitivă să fie cu totul altul decât cel care ar rezulta pe linie afectivă. Spre exemplu într-o ceartă dintre Alan și Lisa se pot schimba cuvinte jignitoare care interpretate la nivel cognitiv ar denota dispreț și ură reciprocă, iar interpretate ținând cont de relevanța afectivă ar denota doar o

supărare de moment ce se manifestă pe un fond de sentimente profunde ce vor reveni în prim plan o dată ce momentul de supărare va trece. Putem spune deci că înțelegerea semnificației vorbitorului ar presupune în aceste cazuri o procedură mai complexă decât cea asumată de autorii la care facem referire: ar trebui să ne întrebăm la ce tip de relevanță se referă principiul conform căruia orice exprimare determină prezumpția relevanței optime și, dacă e vorba despre o relevanță rezultantă din compunerea tipurilor specifice de relevanță, cum se realizează o asemenea compunere?

Revenind la ideea măsurării efectelor contextuale ale unui input și a efortului de procesare, observăm însă că ea este problematică în sine, dincolo de aspectele menționate mai sus. Faptul că nu există o procedură cantitativă de a măsura exact acești parametri este conștientizat chiar și de către autorii Sperber și Wilson în lucrarea *Relevance - Communication and Cognition*. Însă, în opinia lor, problema nu este aceea de a stabili din exterior valorile acestor parametri, ci de a stabili modul cum sunt percepute aceste valori din interiorul minții celui care procesează acel *input*. Ei asumă faptul că aceste eforturi și efectele lor sunt corelate cu anumite schimbări fizico-chimice simptomatice pe care mintea le monitorizează. Efectele contextuale și eforturile de procesare sunt, în opinia lor, dimensiuni non-reprezentabile ale proceselor mentale ce există indiferent dacă individul este conștient sau dacă sunt reprezentate conceptual. Judecățile cu privire la ele sunt intuitive și sunt bazate pe monitorizarea parametrilor fizico-chimici. Aceste judecăți pot fi atât retrospective cât și prospective, cu privire la efortul și efectele pe care procesarea unui input le va presupune. Judecățile prospective se bazează nu pe monitorizarea

parametrilor fizico-chimici, ci a factorilor care influențează valoarea acestor parametri (cantitatea de informație, tăria asumpțiilor, vastitatea contextului etc.). Autorii la care facem referire recunosc faptul că judecățile cu privire la relevanță, astfel înțelese, nu pot oferi soluții generale cu privire la relevanța unui input. Însă, spun ei, nici nu e nevoie să ofere asemenea soluții. Mai mult, e chiar implauzibil faptul că importanța relativă a efortului și efectelor rămâne constantă în toate situațiile: ceea ce este relevant pentru anumiți indivizi poate fi irelevant pentru alții (Sperber, Wilson, 1986: 131-132).

Este de remarcat faptul că prin aceste precizări ei nu rezolvă cu adevărat problema determinării semnificației vorbitorului pe baza prezumpției de relevanță optimă a ceea ce a fost exprimat. Dacă nu se poate măsura cât de cât obiectiv raportul dintre efectele contextuale și efortul de procesare a unui *input*, atunci devine îndoielnic faptul că stimulul considerat de vorbitor ca fiind cel mai relevant în contextul respectiv va fi considerat astfel și de către receptor. Însă, pentru a exista comunicare este nevoie ca aceste viziuni cu privire la relevanța *input*-ului să coincidă. Și nu este deloc clar cum s-ar putea realiza această coincidență dat fiind faptul că nu există criterii ale relevanței la care să raporteze ambii comunicatori. Dimpotrivă, conform explicației lor, judecățile cu privire la relevanță vizează modul în care o minte percepe din interior efortul de procesare și efectele prezumate. Problema se evidențiază și mai clar dacă ținem cont că pentru Sperber și Wilson nu există nici măcar un sens literal al mesajului transmis la care ambii comunicatori s-ar fi putut raporta ca la ceva dat. Dimpotrivă, așa cum am văzut, „sensul literal” este construit prin procese inferențiale care se întemeiază tot pe considerente de

relevanță. De aceea, devine dificil de realizat un acord cu privire la ceea ce a fost exprimat și cu atât mai mult cu privire la semnificația avută în vedere de vorbitor. Astfel, așa cum susține și autorul Wayne Davis în studiul dedicat noțiunii de „implicatură” în *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, principiul optimei relevanțe nu conduce către identificarea unei unice contribuții la conversația respectivă. Este de presupus că există mai multe propoziții suficient de informative încât să merite să fie procesate, altele decât cele implicate în mod real.

Raportându-ne la teoria relevanței prezentată mai sus și la procedura de stabilire și testare a ipotezelor cu privire la semnificația vorbitorului, cred că se poate

într-adevăr susține faptul că ea reprezintă un model al comunicării mult mai plauzibil decât teoriile lui Grice și Lewis bazate pe respectarea criteriilor de veridicitate. Aceasta nu înseamnă însă că viziunea oferită de ei cu privire la modul în care se poate stabili semnificația vorbitorului este una lipsită de dificultăți. Așa cum am arătat mai sus, în ciuda unei mai detaliate și mai bine articulate viziuni cu privire la noțiunea de „relevanță” și la rolul jucat de ea în comunicare, teoria ostensiv-inferențială a autorilor Sperber și Wilson nu oferă o soluție non-problematică la chestiunea raportului dintre semnificația vorbitorului și semnificația enunțului, care rămâne astfel una deschisă.

Referințe

- Grice, Herbert Paul (1989), *Studies in the Way of Words*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Lewis, David (1983) *Philosophical Papers*. Volume I, Oxford: Oxford University Press.
- Sperber Dan, Wilson Deirdre (1986), *Relevance - Communication and Cognition*, Basil Blackwell, Oxford.
- Sperber Dan, Wilson Deirdre (2002), „Relevance Theory”, in *UCL Working Papers in Linguistics* 14: 249-287.
- Sperber Dan, Wilson Deirdre (2000), „Truthfulness and Relevance”, in *UCL Working Papers in Linguistics*, 12: 215-254.
- Davis Wayne, „Implicature”, in *Stanford Encyclopedia of Philosophy* <http://plato.stanford.edu/entries/implicature/#7>, 20.10.2007.